

ČÍNSKY UMELEC V EXILE

(China's Artful Dissident |
Danny Ben-Moshe | Austrália,
Čína, Francúzsko, USA | 2019 |
60 min. | anglicky, francúzsky,
mandarínsky | české titulky)

Dokumentárny film *Čínsky umelec v exile* predstavuje príbeh popredného čínskeho politického karikaturistu a pouličného umelca Badiucaa, ktorý žije v exile v Austrálii. Ten sa prostredníctvom svojej tvorby snaží vzoprieť čínskemu prezidentovi Si Ťin-pchingovi a jeho autoritárskemu režimu. Badiucao má jasné ciele: zastaviť prekrúcanie faktov o masakri na Námestí Tiananmen, odhaľovať pretrvávajúce porušovanie ľudských práv a bojovať za oslobodenie Hongkongu. Svoje provokatívne živé umenie prezentuje po celom svete. Na cestách od Sydney po Berlín sa stretáva s ďalšími disidentmi a disidentkami. Nájdeme medzi nimi aj priamych účastníkov masakra na Námestí Tiananmen, ktorí mu porozprávajú vlastné desivé svedectvá. Umelec skrýva svoju tvár pod maskou, aby zostal v anonymite, podobne ako svetoznámy autor graffiti Banksy. Na rozdiel od neho však Badiucao riskuje nielen svoj život, ale aj bezpečie svojej rodiny. Čínska vláda totiž robí všetko preto, aby mu v tvorbe zabránila.

Témy filmu: aktivizmus, sloboda a zodpovednosť, umenie ako politický prejav, cenzúra

Doplňujúce informácie k témam filmu

Dokumentárny film o čínskom exilovom umelcovi, ktorý používa pseudonym Badiuca, sa dotýka kľúčových spoločenských otázok súčasnej Číny, jej politického režimu a problematických historických udalostí. V poslednom rade sa venuje dilemám ľudí, ktorí chcú žiť v súlade s vlastným presvedčením, no obávajú sa o svoj život a bezpečnosť svojich blízkych. Aby sme lepšie pochopili Badiucaove zložité dilemy, je dôležité poznať kontext, v ktorom sa jeho príbeh odohráva.

Čínska politická história

Dnešná Čína je autoritatívny štát, kde má neobmedzenú politickú moc Komunistická strana Číny (KSČ). Tá sa dostala k moci v roku 1949 po tom, ako v krvavej občianskej vojne porazila nacionalistickú stranu. Zvyšky porazenej armády – až 2 milióny ľudí – utiekli na ostrov Taiwan, kde sa im podarilo ubrániť. Taiwan dodnes funguje samostatne, no komunistická vláda nechce uznať jeho nezávislosť. Naopak, chce ukončiť to, čo vníma ako nedokončené zjednotenie Číny a definitívny koniec občianskej vojny. Taiwan je však podporovaný Spojenými štátmi americkými, ktoré mu pomáhajú vo vyzbrojovaní a na jeho strane by sa mohli zapojiť aj v prípade ozbrojeného konfliktu. Napätie medzi Taiwanom a Čínou je preto vnímané ako jedno z potenciálnych ohnísk svetovej vojny.

Vláda komunistickej strany zapríčinila počas sedemdesiatich rokov svojho pôsobenia mnohé tragédie, no zaznamenala aj nemalé úspechy. Táto nejednoznačná história znamená, že mnoho Číňanov a Číňaniek je s ňou spokojných, zatiaľ čo iní – ako napríklad Badiuca – nie sú. Prvých tridsiatich rokov bol pri moci diktátor Mao Tse-tung, ktorý je aj v Číne vnímaný kontroverzne. Na jednej strane Mao (čínske priezviská sa píše ako prvé, takže Mao je priezvisko a Tse-tung meno) dokázal zjednotiť Čínu po vyše storočí rozdrobenia a nadvlády zahraničných mocností. Na strane druhej však experimentoval s radikálnymi politikami, ktoré mali často katastrofálne následky. Počas nevydareného ekonomického programu, tzv. Veľkého skoku vpred, zomreli koncom päťdesiatych rokov 20. storočia desiatky miliónov ľudí od hladu. O niekoľko rokov neskôr zase zahájil tzv. Veľkú kultúrnu revolúciu, počas ktorej sa krajina prepadla do chaosu a milióny ľudí bolo zabitých.

Dnešní Číňania majú o týchto udalostiach povedomie a aj pre ne si mnohí vysoko vážia stabilitu, ktorú vnímajú ako protipól revolučných zmien. Aj komunistická strana sa dnes snaží v prvom rade o stabilitu a udržanie sa pri moci, nie však o ideologickú revolúciu. Zatiaľ čo bola Čína počas éry Mao Tse-tunga chudobnou krajinou uzavretou pred svetom, po jeho smrti v roku 1976 sa veci dali do pohybu.

Nový líder Deng Xiaoping sa rozhodol reformovať čínsku ekonomiku a otvoriť ju svetu. Deng videl, že ekonomiky kapitalistických krajín fungujú oveľa efektívnejšie než čínsky štátom riadený systém. Nechcel však, aby komunistická strana stratila politickú moc. Vznikol tak hybridný systém, ktorý v Číne pretrváva do dnešných dní. V ekonomickej sfére tu existuje kapitalistický tržný systém so súkromným vlastníctvom, no v politike stále pretrváva vláda komunistickej strany.

Masaker na Námestí Tiananmen v Pekingu

V čase, keď sa komunistický režim v Československu pomaly chýlil ku koncu, prebiehali aj v Číne kľúčové politické procesy. Skončili sa však úplne inak ako u nás. Miestna komunistická strana sa rozhodla, že nebude rokovať s protestujúcimi, z ktorých väčšinu tvorili študenti a študentky. Nadránom 4. júna 1989 vyslala do centra Pekingu armádu, aby získala kontrolu nad verejným priestorom a vytlačila z neho protestujúcich. To sa jej aj podarilo, no počas incidentu zabila a zranila tisíce ľudí. Mnohí z nich boli zastrelení alebo rozdrvení tankami.

Udalosti na Námestí Tiananmen (resp. Námestí Brány nebeského pokoja) sa stali v Číne veľkým tabu, nehovorí sa o nich. Akékoľvek zmienky o tejto téme sú prísne cenzurované a snaha pripomenúť si tragédiu sa trestá. Najmä mladí ľudia tak majú len hmlistú predstavu o tom, čo sa stalo v roku 1989. Vo filme Badiuca vysvetľuje, ako sa prvýkrát dozvedel detaily o pekingskom masakri počas štúdia na vysokej škole. Neskôr vidíme, ako sa stretáva s niekoľkými ďalšími účastníkmi protestov žijúcimi v exile v USA. Jeden z nich prišiel o obe nohy po tom, čo ho prešiel tank.

Badiuca hovorí aj o dôležitom čínskom disidentovi Liu Xiaobo a jeho manželke Liu Xia, ktorých znázornil na viacerých svojich obrazoch. Jeden z nich chcel predstaviť na

výstave v Hongkongu. Liu Xiaobo bol v roku 1989 jedným z lídrov protestov a neskôr pokračoval v kritike komunistického režimu. V roku 2008 publikoval Chartu 08, ktorá sa inšpirovala podobným dokumentom z komunistického Československa (Chartou 77). Takisto požadovala od komunistického režimu reformy a politické slobody. Následne bol Liu Xiaobo uväznený prakticky až do svojej smrti v roku 2017. Svetoznámy sa stal v roku 2010, keď získal Nobelovu cenu za mier. Pretože bol vo väzení, nemohol si ju prísť prevziať. Jeho manželka, poetka a fotografka Liu Xia bola roky v domácom väzení a mala len obmedzený kontakt so svetom. Až v roku 2018 jej režim umožnil odcestovať do Nemecka, kde žije dodnes, podobne ako ďalší čínski disidenti a disidentky.

Ako sa žije v Číne?

V Číne neexistujú voľby, ako ich poznáme u nás. Čínska komunistická strana a jej najvyšší predstavitelia rozhodujú o tom, kto bude zastávať všetky dôležité posty v štáte, vrátane pozícií vo vláde, parlamente, regionálnych úradoch či štátom vlastnených podnikoch. To isté platí aj pre súdy, ktoré sú len ďalším orgánom pod kontrolou KSC. Čínski občania a občianky tak najmä v politicky citlivých prípadoch nemôžu dúfať v spravodlivý proces. V Číne zároveň neplatia základné politické práva. Všetky médiá sú kontrolované štátom, miestni nemôžu slobodne protestovať či vyjadrovať svoj názor.

Aj čínsky internet vyzerá odlišne. Najväčšie medzinárodné weby a aplikácie sú cenzurované. Platí to pre Google, Facebook, WhatsApp, Youtube, Twitter a mnoho ďalších. Ak do vyhľadávča zadáte adresu cenzurovanej stránky, prečítate si len informáciu o tom, že sa vyskytla chyba. Ak sa však trochu vyznáte, môžete si nainštalovať aplikáciu VPN a pomocou nej sa dostať aj k zakázaným stránkam a informáciám. V Číne používajú VPN milióny ľudí, ale pravdepodobne nie s úmyslom, aby získali prístup k citlivým politickým informáciám. Tak ako väčšina ľudí inde vo svete, aj bežní Číňania a Číňanky preferujú na internete zábavu pred serióznejšími informáciami.

Zároveň nemá väčšina z nich motiváciu používať Facebook či iné medzinárodné sociálne siete. Existujú namiesto nich čínske varianty. Hlavným čínskym vyhľadávacom je napríklad Baidu, v minulosti bola veľmi populárna čínska verzia Twitteru – Weibo. V posledných rokoch sa najdôležitejšou čínskou aplikáciou stal Wechat. Ten začal ako čínska kópia WhatsAppu, no postupom času sa stal aplikáciou, ktorá dokáže prakticky všetko a v podstate sa už bez nej nedá v Číne normálne žiť. Prostredníctvom Wechat môžete platiť skoro za všetko a všade, miestni takmer nepoužívajú platobné karty ani hotovosť. Rovnako ani emaily – aj oficiálna komunikácia s obchodnými partnermi, školami či štátnymi úradmi prebieha cez Wechat.

Dilemy čínskych aktivistov

Ak sa niekto v Číne stane pre štát nepohodlným, štátne orgány ho umlčia – či už odstránením prístupu k sociálnym sieťam, stratou zamestnania, väzením, zákazom vycestovať

do zahraničia, alebo v niektorých prípadoch mučením a popravou. Takýto osud môže postihnúť politických aktivistov, ako je Badiucao, protestujúcich z námestia Tiananmen, ale aj ich rodinných príslušníkov, ako sa to stalo napríklad Liu Xia, manželke nositeľa Nobelovej ceny Liu Xiaobo.

Aj preto sme vo filme mohli sledovať, ako sa Badiucao snažil zakryť svoju identitu. Ani opatrnosť mu však nepomohla. Čínske štátne orgány ho identifikovali, a dokonca priamo kontaktovali nielen jeho, ale aj viacerých jeho rodinných príslušníkov. Následne sa mu vyhrážali, že ak nezruší plánovanú výstavu v Hongkongu, jeho rodina sa dostane do problémov. Dôsledkom toho zrušil Badiucao výstavu a prestal skrývať svoju tvár, keďže jeho identitu už čínska vláda poznala.

Na tejto epizóde je dobre viditeľná dilema, ktorú musia riešiť viacerí Číňania a Číňanky. Aj keď odídu z Číny a získajú iné občianstvo (Badiucao je austrálskym občanom), čínska vláda sa môže vyhrážať ich blízkym, ktorí zostali v krajine. Badiucao a ďalší ľudia žijúci v exile sa tak nemôžu ani v zahraničí správať celkom slobodne, respektíve musia sa opakovane rozhodovať, či zostanú ticho, alebo nechajú rodinu v Číne trpieť za svoje rozhodnutia. Z filmu bolo evidentné, aké stresujúce a traumatizujúce sú podobné dilemy.

Badiucao a ďalší etnickí Číňania, ktorí sú kritickí voči čínskej vláde, čelia tlaku z viacerých strán. V prvom rade ide, samozrejme, o samotné čínske štátne orgány. Tie sa stali v posledných rokoch naozaj mocnými a dokážu získať mnoho informácií o aktivistoch a ich rodinách. Snahám čínskej vlády pomáhajú najnovšie technológie – aplikácia Wechat je v Číne univerzálnym nástrojom, ktorý umožňuje prístup k citlivým informáciám o svojich používateľoch. Čínska vláda zároveň široko využíva verejné kamery so schopnosťou rozoznávať tváre. Výsledkom je detailný súhrn dát o každom človeku na základe jeho správania na internete aj vo verejnom priestore. Čínska realita už dnes pripomína situáciu v knihe Georga Orwella 1984.

Ešte väčší tlak na čínskych disidentov, než zo strany štátnych úradov, často prichádza od čínskych nacionalistov. Mnoho ľudí v Číne, rovnako ako inde na svete, je hrdých na svoju krajinu. Jej dramatický ekonomický a mocenský rast v posledných desaťročiach túto hrdosť len umocnil. Nacionalisti nenesú ľahko kritiku svojej krajiny. Ak Čínu navyše kritizuje iný Číňan, vnímajú ho ako zradcu a zahája voči nemu masívny online útok. V posledných rokoch sa podobné incidenty objavujú často. Ľudia, ktorí si dovoľia vyjadriť sa kriticky o vlastnej krajine, sú na sociálnych sieťach ostro napádaní čínskymi nacionalistami. To môže byť ešte nepríjemnejšie ako nátlak štátnych orgánov.

Postavenie menšín v Číne

Počas diskusie o dnešnej Číne je potrebné spomenúť aj náboženské či etnické menšiny. Príbeh okupácie Tibetu je relatívne známy, v súčasnosti sa však medzinárodná pozornosť upiera na severozápadný región Xinjiang, kde žije moslimská menšina Ujgurov. Čínska vláda túto menšinu dlhodobo utlačovala, no v posledných rokoch sa jej prístup vyostřil. Podľa rôznych správ je asi milión moslimských

obyvateľov a obyvateľiek tohto regiónu nedobrovoľne zavretých v tzv. prevýchovných táborech. Čínska vláda tvrdí, že chce zamedziť teroristickým útokom a náboženskému extrémizmu. V skutočnosti sú však zatváraní bežní ľudia za také „prečiny“, ako sú dlhá brada, kontakty v zahraničí alebo praktizovanie bežných náboženských úkonov typu pôst, modlitba či odmietanie alkoholu. V súvislosti s vývojom v Xinjiangu sa ozývajú aj hlasy, ktoré ho považujú za kultúrnu genocídu Ujgurov.

Ďalšou aktuálnou témou je v súvislosti s Čínou Hongkong, ktorý bol v minulosti britskou kolóniou. V roku 1997 ho však Veľká Británia po dohode s čínskou vládou vrátila späť Číne. Súčasťou dohody bol záväzok Číny, že po dobu päťdesiatich rokov bude Hongkong pod samostatnou správou s vlastnými zákonmi, ktoré zahŕňajú dodržiavanie politických slobôd. Postupom času však čínska vláda zvyšovala svoj vplyv a mnohí Hongkongčania sa proti nemu búrili. Ich protesty eskalovali v lete 2019 a miestna polícia na ne zareagovala pomerne brutálne. Počas nasledujúcich mesiacov protesty pokračovali, zároveň však rástol vplyv čínskej vlády. Dnes už nemožno povedať, že by Hongkong fungoval samostatne a boli v ňom garantované politické slobody.

Vo filme sme videli, že Badiucao plánoval v roku 2018 zorganizovať v Hongkongu výstavu. Pôvodne chcel do Hongkongu vycestovať, pretože veril, že sú tam rešpektované politické slobody. Svoje rozhodnutie však prehodnotil. Aj napriek statusu nezávislosti uniesli z Hongkongu čínske orgány už viacero nepohodlných ľudí a podobné riziko hrozilo aj Badiucaovi. Čínska vláda sa napokon vyhrážala nielen umelcovi a jeho rodine, ale aj organizátorom, a výstava bola zrušená. Tento incident ilustruje, že aj napriek špeciálnemu statusu má čínska vláda Hongkong pod kontrolou.

Je niekto v Číne spokojný?

Napriek problémom, ktorým čelia aktivisti či menšiny, je predstava, že v Číne všetci trpia, veľmi vzdialená od reality. Väčšina miestnych žije pomerne normálny život, ktorý sa nemusí zásadne líšiť od toho, ako žijú ľudia v iných častiach sveta. Rovnako ako na Slovensku, väčšina ľudí rieši na každodennej báze pragmatické otázky spojené s prácou, rodinou či zábavou.

Pred vypuknutím pandémie COVID-19 vycestovalo vyše sto miliónov Číňanov do zahraničia na dovolenku. Mnohí z nich navštívili ako turisti Európu, ktorá sa teší veľkej popularite. Väčšina čínskych občanov a občianok sa neangažuje v politicky citlivých oblastiach a nikdy sa nestretne s vládnymi represiami, na rozdiel od disidentov alebo menšín. Navyše, väčšina ľudí je s vládou celkom spokojná.

Podľa rôznych medzinárodných prieskumov až vyše 80 % opýtaných vyjadruje celkovú spokojnosť s pomermi vo svojej krajine. Dá sa, samozrejme, polemizovať o tom, či sú tieto čísla presné. Pravdou však ostáva, že mnoho Číňanov má dôvod na spokojnosť: čínska ekonomika sa za posledných štyridsať rokov rozvinula neskutočným spôsobom a materiálna kvalita života je dnes nepomerne lepšia než v minulosti. V mnohých technologických oblastiach sa

Čína stala svetovým lídrom. To sa týka napríklad online predaja a platieb, rýchlostrých železníc, mestskej hromadnej dopravy alebo celkového rozvoja infraštruktúry.

Možno povedať, že medzi čínskou vládou a občanmi panuje od masakry na Námestí Tiananmen akási nepísaná dohoda, podľa ktorej im vláda zabezpečí materiálny rozvoj a na oplátku sa Číňania nebudú starať do politiky. V posledných rokoch táto súhra celkom fungovala, nakoľko bola väčšina ľudí spokojných s ekonomickým rozvojom. Je však otáznne, ako dlho to bude pokračovať. Čínsky ekonomický rast sa spomaľuje a ak by nastala ekonomická kríza, občania sa môžu obrátiť proti vláde. V takom prípade by sa ľudia ako Badiucao alebo Liu Xiaobo mohli v budúcnosti stať čínskymi národnými hrdinami.

V dnešnej realite však musia disidenti a disidentky riešiť národné dilemy. Liu Xiaobo sa rozhodol zostať v Číne a postaviť sa proti režimu. Zaplatil za to najvyššiu cenu. Badiucao si zvolil emigráciu, snaží sa pokračovať vo svojom politicky angažovanom umení a zároveň ochrániť svoju rodinu.

Zdroje:

BADIUCAO. Artshop. *badiucao.com*. (nedatované). [cit. 2020-13-10].

Dostupné na: <https://www.badiucao.com/artshop>

BIDDULPH, Sarah, ROSENZWEIG, Joshua. *Handbook on Human Rights in China*. Cheltenham, UK ; Northampton, MA: Edward Elgar Pub, 2019. ISBN: 978-1786433671.

DICKSON, Bruce. *The Dictator's Dilemma*, Oxford: Oxford University Press, 2016. ISBN: 9780190228552.

DILLON, Michael. *Contemporary China - An Introduction*. New York: Routledge, 2009. ISBN 9780415343190.

ECONOMY, Elizabeth C. *The Third Revolution: Xi Jinping and the New Chinese State*. Reprint Edition. S.l.: Oxford University Press, 2019. ISBN 978-0-190-86607-5.

HUSAROVÁ, Michaela. *Kreatívni street art umelci, ktorých by si mal poznať*. *noizz.aktuality.sk*. 2017. [cit. 2020-12-10]. Dostupné na: <https://noizz.aktuality.sk/inspiracia/street-art/ezmzjyw>

CHRISTENSEN, T. J. *The China Challenge. Shaping the Choices of a Rising Power*. New York and London: Company, 2015. ISBN: 978-0-393-35299-3.

JOHNSON, Brianna. *15 Life Lessons From Banksy Street Art That Will Leave You Lost For Words*. *lifehack.org*. (nedatované). [cit. 2020-13-10]. Dostupné na: <https://www.lifehack.org/articles/communication/15-life-lessons-from-banksy-street-art-that-will-leave-you-lost-for-words.html>

KIRONSKÁ, Kristína, TURCSÁNYI, Richard Q. *Supervelmoc? Všetko čo potrebujete vedieť o súčasnej Číne*. Bratislava: Hadart, 2020.

MANCOFF, Debra N. *Banksy*. *britannica.com*. 2020. [cit. 2020-13-10]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Banksy>

SHAMBAUGH, David. *China's Future*. 1st Edition. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity, 2016. ISBN: 978-1509507146.

WANG, Zheng. *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*. New York: Columbia University Press, 2012. ISBN: 9780231148900.

WIKIPEDIA. *Banksy*. *en.wikipedia.org*. 2018. [cit. 2020-12-10]. Dostupné na: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Banksy>

WIKIPEDIA. *Street art*. *en.wikipedia.org*. 2020. [cit. 2020-12-10]. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Street_art